

ಸಂಧಿ ೨೯ - ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ

ಹಿಂದೆ ೩-೪ನೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಪಡಿಸಿದ್ದರೂ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಹೇಳಿ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಪರಮ ನೀಚನಾದ ಕಲಿಯವರೆಗೂ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಣುತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ:-

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ || ಪ ||

ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಪ್ರಕೃತಿಕ
ನಿಷ್ಪಳನಿಪಳನಂತಗುಣ ಪರ
ಮೇಷ್ಟಿಪವನರು ಕಡಿಮೆ ವಾಣೀಭಾರತಿಗಳಧಮ ||
ವಿಷ್ಣುವಾಹನಫಣೀಂದ್ರ ಮೃಡರಿಗೆ
ಕೃಷ್ಣ ಮಹಿಷಿಯರಧಮರಿವರೊಳು
ಶ್ರೇಷ್ಠಳನಿಪಳು ಜಾಂಬವತಿಯಾವೇಶಬಲದಿಂದ || ೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು; ಪ್ರಕೃತಿ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಪರಮಾತ್ಮನಕಿಂತಲೂ ಅನಂತಗುಣ, ಕನಿಷ್ಠಳನಿಪಳು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಪರಮೇಷ್ಟಿಪವನರು=ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳು, ಕಡಿಮೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಅವರುಗಳಕಿಂತಲೂ, ವಾಣೀ=ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತಿಯರಧಮರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ, ವಿಷ್ಣುವಾಹ=ಗರುಡ, ಫಣೀಂದ್ರ=ಶೇಷದೇವರು, ಮೃಡರು=ರುದ್ರದೇವರು ಅಧಮರು. ಇವರಿಗೆ=ಇವರಕಿಂತಲೂ, ಕೃಷ್ಣಮಹಿಷಿಯರು=ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರು ಅಧಮರು. ಇವರೊಳು=ಈ ೬ ಮಂದಿಯರ ಪೈಕಿ, ಜಾಂಬವತಿಯು, ಆವೇಶಬಲದಿಂದ=ರಮಾದೇವಿಯರ ಆವೇಶ ಬಲದಿಂದ, ಶ್ರೇಷ್ಠಳನಿಪಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ; ಅದೆಂತೆನೆ:-
“ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮೋಽಥ ಪ್ರಕೃತಿರಥವಿಧಿಪ್ರಾಣನಾಥಾ ವಥೋಕ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಣೀ ಭಾರತೀಚ ದ್ವಿಜ ಫಣಿಪ ಮೃಡಾಶ್ಚಸ್ತ್ರಿಯಃ ಷಟ್ಪಿ ವಿಷ್ಣೋಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ.

ಪ್ಲವಗ ಪನ್ನಗಪಾಹಿಭೂಷಣ
ಯುವತಿಯರು ಸಮತಮ್ಮೊಳಗೆ ಜಾಂ
ಬವತಿಗಿಂದಲಿಕಡಿಮೆ ಇವರಿಂದಿಂಧ್ರಕಾಮರಿಗೆ ||
ಅವರ ಪ್ರಾಣನುಕಡಿಮೆ ಕಾಮನ
ಕುವರ ಶಚಿ ರತಿ ದಕ್ಷಗುರುಮನು
ಪ್ರವಹಮಾರುತ ಕೊರತೆ ಎನಿಸುವನಾರುಜನರಿಂದ || ೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪ್ಲವಗ=ಹಾರುತ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಪ್ಲವಗನೆಂದು ಗರುಡನ ಹೆಸರು. ಪನ್ನಗನ= ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶೇಷದೇವರು, ಅಹಿಭೂಷಣ=ಸರ್ಪಭೂಷಣರಾದ ರುದ್ರದೇವರು, ಈ ಮೂವರ ಯುವತಿಯರು=ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಎಂಬ ಮೂವರು, ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಸಮರು. ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ=ಅಧಮರು. ಇವರಿಂದ=ಇವರಕಿಂತಲೂ, ಇಂದ್ರಕಾಮರು=ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥ ಇವರಿಬ್ಬರು ಅಧಮರು. ಇವರಿಗೆ, ಪ್ರಾಣ=ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು, ಅವರ=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು. ಇವನಕಿಂತಲೂ, ಕಾಮನಕುವರ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಶಚಿ=ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ,

ರತಿ=ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ, ದಕ್ಷ=ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನು, ಗುರು= ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಮನು=ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು; ಇವರಾರು ಜನರೂ ಅಧಮರು. ಆರು ಜನರಿಂದ=ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಜನರಕಿಂತಲೂ, ಪ್ರವಹಮಾರುತ= ಪ್ರವಹವಾಯುವು, ಕೊರತೆ ಎನಿಸುವನು=ಅಧಮನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಜಾಂಬವತ್ಯಾದಿ ಆರು ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣ ಪತ್ನಿಯರಕಿಂತಲೂ, ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಇವರು ಮೂವರು ಅಧಮರು. ಇವರಕಿಂತಲೂ, ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಇವರೀರ್ವರಕಿಂತಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು ಅಧಮನು. ಇವನಕಿಂತಲೂ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ, ರತಿ, ಶಚಿ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರ ಇವರಾರು ಜನರು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಇವರಾರು ಜನರಕಿಂತಲೂ ಪ್ರವಹವಾಯುವು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು.

ಯಮದಿವಾಕರ ಚಂದ್ರಮಾನವಿ
ಸಮರು ಕೋಣಪ್ರವಹಗಧಮರು
ದ್ಯುಮಣಿಗಿಂದಲಿ ವರುಣನೀಚನು ನಾರದಾಧಮನು ||
ಸುಮನಸಾಸ್ಯಪ್ರಸೂತಿ ಭೃಗುಮುನಿ
ಸಮರು ನಾರದಗಧಮ ಅತ್ರಿ
ಪ್ರಮುಖಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ವೈವಸ್ವತರನಲಗಧಮ || ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಯಮ=ಯಮದೇವರು, ದಿವಾಕರ=ಸೂರ್ಯನು, ಚಂದ್ರನು, ಮಾನವೀ= ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶತರೂಪಾದೇವಿ ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ಕೋಣಪ್ರವಹಗೇ= ವಾಯುವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರವಹವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ, ಅಧಮರು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ದ್ಯುಮಣಿಗಿಂದಲಿ=ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ವರುಣನು, ನೀಚನು. ಅವನಕಿಂತಲೂ, ನಾರದರು ಅಧಮರು. ಸುಮನಸಾಸ್ಯ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖದಂತಿದ್ದು ಆಹುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯು, ಪ್ರಸೂತಿ=ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯು, ಭೃಗುಮುನಿ=ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು, ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು. ನಾರದಗೆ ಅಧಮ=ನಾರದರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಅತ್ರಿಪ್ರಮುಖಿ=ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಮರೀಚಿ, ಕೃತು, ವಶಿಷ್ಠ, ಇವರೇಳು ಜನರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ವೈವಸ್ವತರು=ವೈವಸ್ವತಮನುವು, ಇವರು, ಅನಲಗೆ=ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಅಧಮ=ಅಧಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನಕಿಂತಲೂ ಯಮ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಶತರೂಪೆ ಎಂಬ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ಅಧಮರು. ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಸಮರು. ಇವರಕಿಂತಲೂ ವರುಣನು ಅಧಮನು. ವರುಣನಿಕಿಂತಲೂ ನಾರದರು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು; ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿ, ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು, ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು; ಮತ್ತೂ ನಾರದರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕೃತು, ವಶಿಷ್ಠ, ಇವರೇಳು ಋಷಿಗಳು; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ವೈವಸ್ವತಮನು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರು. ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರು. ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ವಾಕ್ಯ:- “ಸೌಪರ್ಣೀ ವಾರುಣೀಚ ಪರ್ವತಪತಿತನಯಾ ಚೇಂದ್ರಕಾಮಾ ವಥಾಸ್ಕಾ ಪ್ರಾಣೋಥೋ ಯೋನಿರುದ್ಧೋ ರತಿ ಮನುಗುರವೋ ದಕ್ಷಶಚ್ಯೌಚಿ ಪಾಂತು || ತ್ರಾಯಂತಾಂನಃ ಸದೈತೇ ಪ್ರವಹ ಉತಯಮೌಮಾನವೀ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯೌ ಚಾಪೋಥೋ ನಾರದೋಥೋ ಭೃಗುರನಲ ಕುಲೇಂದ್ರ ಪ್ರಸೂತಿಶ್ಚ ನಿತ್ಯಂ || ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೋ ಮರೀಚಿ ಪ್ರಮುಖಿ ವಿಧಿ ಸುತಾಃ ಸಪ್ತ ವೈವಸ್ವತಾಖ್ಯಃ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮಿತ್ರ ತಾರಾ ನಿಋಋತಿ ಪ್ರವಹ
ಪತಿ ಪ್ರಾವಹಿ ಸಮರು ವಿಶ್ವಾ
ಮಿತ್ರಗಿಂದಲಿ ಕೊರತೆ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಗಣನಾಥ ||
ವಿತ್ತಪತಿ ಅಶ್ವಿನಿಗಳಧಮರು
ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಗಿಂದಲಿ
ಬಿತ್ತರಿಪೆನು ಶತಸ್ಥದಿವಿಜರ ವ್ಯೂಹನಾಮಗಳ || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮಿತ್ರ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ತಾರಾ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ, ನಿಋಯುತಿ, ಪ್ರವಹ ಪತ್ನಿ ಪ್ರಾವಹಿ, ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗಿಂದಲಿ=ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ಕೊರತೆ= ಅಧಮರು. ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ= ಪ್ರಧಾನವಾಯು ಕುಮಾರನು. ಗಣನಾಥ, ವಿತ್ತಪತಿ=ಕುಬೇರನು, ಅಶ್ವಿನಿಗಳು ಇವರು ಸಮರು. ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಗಿಂದಲಿ ಅಧಮರು. ಶತಸ್ಥದಿವಿಜರ=ಒಂಭತ್ತು ಕೋಟಿ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಶೇಷ ಶತಸ್ಥರನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೯ ನೂರು ದೇವತೆಗಳ ವ್ಯೂಹ ನಾಮಗಳನ್ನೂ, ಬಿತ್ತರಿಪೆನು=ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವೆನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ “ಜೈವಂ ವೈಮಿತ್ರತಾರೇವರ ನಿಋಯುತಿ ನಾಮಪ್ರಾವಹೀಚ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ॥ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನೋಶ್ವಿನೌ ತೌ ಗಣಪತಿಧನಪಾ ಉಕ್ತಶೇಷಾಃ ಶತಸ್ಥಾಃ ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ:- ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ, ದಿಕ್ಪಾಲಕನಾದ ನಿಋಯುತಿ, ಪ್ರವಹವಾಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿ ಪ್ರಾವಹಿ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರು. ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ವಿಷ್ವೇಶ, ಕುಬೇರ, ಅಶ್ವಿನಿ ದೇವತೆಗಳು ಇವರು ಸಮರು; ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರು. ಇನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಶೇಷಶತಸ್ಥರನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವೆನು.

ಮರುತರೊಂಬತ್ತಧಿಕ ನಾಲ್ವ
ತ್ತೆರಡು ಅಶ್ವಿನಿ ವಿಶ್ವದೇವರು
ಎರಡಯಿದು ಹನ್ನೊಂದುರುದ್ರರು ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯ ॥
ಗುರು ಪಿತೃತ್ರಯವಷ್ಟವಸುಗಳು
ಭರತ ಭಾರತಿ ಪೃಥ್ವಿ ಋಭುವಂ
ದರಿವದಿವರನು ಸೋಮರಸಪಾನಾರ್ಹರಹುದೆಂದು ॥ ೫ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಮಾರುತರು=ಮರುದ್ಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದವರು, ಒಂಭತ್ತಧಿಕ ನಾಲ್ವತ್ತು=೪೯ ಮಂದಿಗಳು, ಅಶ್ವಿನಿ ಎರಡು=ಅಶ್ವಿನಿ ದೇವತೆಗಳೇರ್ವರು, ವಿಶ್ವೇದೇವರು=ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು, ಎರಡಯಿದು=೧೦ ಜನರು, ರುದ್ರರು ೧೧, ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯ=ಸೂರ್ಯರು ೧೨ ಜನರು, ಗುರು=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ೧, ಪಿತೃತ್ರಯ=ಪಿತೃ ಗಣದವರು ಮೂವರು, ಅಷ್ಟವಸುಗಳು=ವಸುಗಳು ೮, ಭರತ=ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುದೇವರು, ಭಾರತಿ=ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರು ೧, ಪೃಥ್ವಿ ೧, ಋಭುಗಣ ೧. ಎಂದು=ಹೀಗೆ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳು; ಇವರನ್ನು=ಈ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಸೋಮರಸಪಾನಾರ್ಹರಹುದೆಂದು=ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯರೆಂದು (ಅಂದರೆ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರಾಯಸ್ವಾಹ; ಸೂರ್ಯಾಯಸ್ವಾಹ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ) ಅರಿವದು=ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮರುತ್ತುಗಳು ೪೯. ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳು ೨, ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು ೧೦. ರುದ್ರರು ೧೧, ಸೂರ್ಯರು ೧೨. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ೧. ಪಿತೃಗಣ ೩. ವಸುಗಳು ೮. ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು ೧. ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ, ವಾಯುದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ, ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ೧. ಭೂಮಿ ೧. ಋಭುಗಣ ೧. ಅಂತು ಈ ೧೦೦ ಜನರು ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುರ್ವಸುವೋ ರುದ್ರಾದಿತ್ಯ ಮರುದ್ಗಣಾಃ॥ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಋಭುದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾವಶ್ವಿನೌ ತಥಾ॥ ವಿಶ್ವೇದೇವಾಶ್ಚ ಪಿತರಃ ಶತಸ್ಥಾ ದೇವತಾ ಮತಾಃ॥” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ೧೧ ರುದ್ರರು, ೧೨ ಸೂರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರುಗಳು ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಅವತಾರಿಕೆ:-ಈ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಮೇಲಿನ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ದಿವಾಕಸರೊಳಗೆ ಉಕ್ತರು
ಐದಧಿಕದಶ ಉಳಿದ ಎಂಭ
ತ್ವೈದು ಶೇಷರಿಗೆಣೆ ಎನಿಸುವರು ಧನಪವಿನಾಯಕರು ||
ಸಾಧು ವೈವಸ್ವತ ಸ್ವಯಂಭುವ
ಶ್ರೀದತಾಪಸರುಳಿದು ಮನುವೇ
ಕಾದಶರು ವಿಘ್ನೇಶನಿಂದಲಿ ನೀಚರೆನಿಸುವರು || ೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಈ ದಿವಾಕಸರೊಳಗೆ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ಐದಧಿಕದಶ=೧೫ ದೇವತೆಗಳು, ಉಕ್ತರು=ಹಿಂದಿನ ಕಕ್ಷ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರನ್ನಾಗಿ ಗಣನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಉಳಿದ ಎಂಭತ್ವೈದು=೧೦೦ ರಲ್ಲಿ ೧೫ ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ೮೫ ದೇವತೆಗಳು ಉಕ್ತಶೇಷಶತರೆನಿಸುವರು; ಶೇಷರಿಗೆ=ಈ ೮೫ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಧನಪ= ಕುಬೇರ, ವಿನಾಯಕರು, ಎಣೆಯೆನಿಸುವರು=ಸಮರೆನಿಸುವರು. ಸಾಧು=ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ವೈವಸ್ವತ=ವೈವಸ್ವತಮನುವು ೧. ಸ್ವಾಯಂಭುವ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವು ೧. ಶ್ರೀದ=ಐಶ್ವರ್ಯಪ್ರದನಾದ, ತಾಪಸ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರನಾದ ತಾಪಸಮನು ೧; ಉಳಿದು=ಈ ಮೂವರನ್ನುಳಿದು, ಮನುವೇಕಾದಶರು=ಉಳಿದ ೧೧ ಮನುಗಳು, ವಿಘ್ನೇಶನಿಂದಲಿ=ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನಕಿಂತಲೂ ನೀಚರೆನಿಸುವರು.

ತಾರತಮ್ಯ:-“ದೇವಾಶ್ಚೋಕ್ತೇತರಾಯೇ ತದವರಮನವಃ” ಎಂಬ ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ೧೫ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ಕಕ್ಷ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವರು; ಅವರು ಯಾರೆಂದರೆ; ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುದೇವರು ೧. ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿ ೧. ೧೧ ರುದ್ರರ ಪೈಕಿ ಭವನಾಮಕರಾದ ಪಾರ್ವತೀ ಪತಿ ರುದ್ರದೇವರು ೧. ೧೨ ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿ ಉರುಕ್ರಮನಾಮಕನಾದ ಭಗವದವತಾರ ಸೂರ್ಯ ೧. ವಿವರ್ಷ್ಣ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನು, ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನು, ವರುಣ, ಇಂದ್ರ, ಗಂಗೆಗೆ ಸಮನಾದ ಪರ್ಜನ್ಯನೊಬ್ಬನು, ಹೀಗೆ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ೬ ಮಂದಿ, ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಂಹಾರಿಕಪ್ರಾಣ ೧, ಪ್ರವಹವಾಯು ೧, ಅಂತು ೨. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ೧. ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ೧. ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ- ಯಮ, ಚಂದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರು. ಹೀಗೆ ೧೫ ಜನರನ್ನು ಮೇಲಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವರು. ಉಳಿದವರು ೮೫ ಜನರು ಉಕ್ತಶೇಷಶತರೆನಿಸುವರು. ಇವರು ಕುಬೇರ ಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು. ೧೪ ಮನುಗಳ ಪೈಕಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ೧. ವೈವಸ್ವತಮನು ೧. ಭಗವದವತಾರನಾದ ತಾಪಸಮನು ೧, ಈ ಮೂವರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದ ೧೧ ಮನುಗಳು ಸಮರು ಮತ್ತು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ನೀಚರೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಅಣುತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ “ಚ್ಯಾವನೋ ಚಿಧ್ರ ಸಂಜ್ಞಾ ವೈನ್ಯೋಯಃ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯಃ ಕ್ಷಿತಿಪತಿಶಶಿಬಿಂದುಃ ಪ್ರಿಯಾದಿವ್ರತೋಥೋ ಗಂಗಾಪರ್ಜನ್ಯ ಸಂಜ್ಞೇ ಶಶಿ ಯಮದಯಿತೆ ಮಾವಿರಾಟ್ ಚಾಶುಪಾಂತು” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚವನನಂದನಕವಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿ
ಯವರಜನುಚಿಧ್ರಮುನಿ ಪಾವಕ
ಧೃವ ನಹುಷ ಶಶಿಬಿಂದು ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಪ್ರಹ್ಲಾದ ||
ಕುವಲಯಪರುಕ್ತೇತರಿಂದಲಿ
ಅವರರೋಹಿಣಿ ಶಾಮಲಾ ಜಾ
ನ್ವವಿ ವಿರಾಟ್ಪರ್ಜನ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯರು ಅಧಮ || ೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಚವನನಂದನ=ಚವನರ ಮಕ್ಕಳಾದ, ಕವಿ=ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ, ಯವರಜನು=ತಮ್ಮನಾದ, ಉಚಿಧ್ರಮುನಿ, ಪಾವಕ=ಪ್ರಧಾನ-ನಾಗ್ನಿಯ ಮಗನಾದ ಪಾವಕನು, ಧೃವ, ನಹುಷ, ಶಶಿಬಿಂದು, ಪ್ರಿಯವ್ರತನು, ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಕುವಲಯಪರು= ಈಭೂಪಾಲರೆಲ್ಲರೂ, ಉಕ್ತೇತರಿಂದಲಿ=ಉಕ್ತಶೇಷಶತರಿಂದ, ಅವರರು =ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ರೋಹಿಣಿ=ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಶಾಮಲಾ=ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಜಾನ್ವವಿ=ಗಂಗೆ, ವಿರಾಟ್=ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ ಉಷಾದೇವಿ, ಪರ್ಜನ್ಯ=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯ, ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯರು=ವಿವರ್ಷ್ಣ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ ಇವರೆಲ್ಲರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಸಮರು, ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಕರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಭಾರ್ಗವರಾದ, ಉಚಿತ್ಯರು, ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿ ಕುಮಾರನಾದ ಪಾವಕನು, ದೃವ, ನಹುಷ ಮೊದಲಾದ ಭೂಪತಿಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರು ಸಮರು. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತೇತರೆಂಬ ಲೌಕಿಕ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು. ರೋಹಿಣಿ, ಶಾಮಳಾ, ಗಂಗೆ, ಉಷ್ಣಿ, ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿ ಇವರೆಲ್ಲರು ಸಮರು; ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಭೂಪಾಲರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು.

ದ್ಯುನದಿಗಿಂದಲಿ ನೀಚರೆನಿಸರು
ಅನಭಿಮಾನಿ ದಿವೌಕಸರು ಕೇ
ಚನ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಗಧಮ ಬುಧ |
ಎನಿಸುವಳುಷಾದೇವಿ ನೀಚಳು
ಶನಿ ಕಡಿಮೆ ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿ ಸ
ದ್ವಿನುತ ಪುಷ್ಕರ ನೀಚನೆನಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂದನಗೆ || ೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಅನಭಿಮಾನಿ ದಿವೌಕಸರು=ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಕೆಲವರು; ಇವರು ದ್ಯುನದಿಗಿಂದಲಿ=ಗಂಗೆ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ, ನೀಚರೆನಿಸರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ನಾರದರು ಮೊದಲು ಉಚಿತ್ಯರವರೆಗೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳ ಪೈಕಿ ಕೆಲವು ಋಷಿಗಳು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಕೇಚನ ಮುನಿಗಳಿಗೆ= ಆ ಕೆಲವು ಋಷಿಗಳಿಗೆ, ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ=ಅಗ್ನಿದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು ಕಡಿಮೆ ಎನಿಸುವಳು. ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಗೆ, ಬುಧ=ಬುಧನು ಅಧಮನು. ಅವನಕಿಂತಲೂ, ಉಷಾದೇವಿ=ಅಶ್ವಿನೀ ಭಾರ್ಯಳಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು, ನೀಚಳೆನಿಸುವಳು. ಆಕೆಯಕಿಂತಲೂ, ಶನಿ=ಶನೈಶ್ವರನು, ಕಡಿಮೆ ಎನಿಸುವನು. ಸೂರ್ಯನಂದನಗೆ= ವಿವಸ್ವಾನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ ಶನೈಶ್ವರನಿಗೆ, ಸದ್ವಿನುತ=ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ, ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರ=ಪುಷ್ಕರನು ನೀಚನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಗಂಗೆ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ, ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಅಧಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಕೆಲವರು ನೀಚರೆನಿಸುವರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದವರು ಉಚಿತ್ಯರ ವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳ ಪೈಕಿ ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ಈ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶೇರುವರು. ಉಳಿದವರನ್ನು ಇನ್ನೂ ಕಡಿಮೆ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಚನ ಋಷಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ಅಗ್ನಿ ಭಾರ್ಯಳಾದ ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಿಯು ನೀಚಳು. ಆಕೆಯಕಿಂತಲೂ ಜಲಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬುಧನು ನೀಚನು. ಬುಧನಕಿಂತಲೂ, ನಾಮಾತ್ಮಿಕಳಾದ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು ನೀಚಳು. ಆಕೆಯಕಿಂತಲೂ ಶನೈಶ್ವರನು ನೀಚನು. ಶನಿಕಿಂತಲೂ ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು ನೀಚನು. ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಪುಷ್ಕರನಿಗೆ ಸದ್ವಿನುತ ಅಂದರೆ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಸ್ತುತನೆಂದು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಅದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಗುರು ಸಿಂಹದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಇವನು ಗೋದಾವರಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವನು; ಅಂದರೆ ಇವನ ಸನ್ನಿಧಾನವು ಗೋದಾವರಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಮಹಾ ಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಇದರಂತೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರ ಪ್ರವೇಶವೆಂದು ಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ, ಪಂಚಾಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ; ಹೀಗೆ ನದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಮಹಾ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಸದ್ವಿನುತನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರ ವಾಕ್ಯ, “ಏಭ್ಯೋನೈ ಚಾಗ್ನಿಜಾಯಾ ಚಜಲಮಯಬುಧಶ್ಚಾಪಿ ನಾಮಾತ್ಮಿಕೋಷಾ ಚೈವಂ ಭೂಮೋತದಾತ್ಮಾ ಶನಿರಪಿಕಥಿತಃ ಪುಷ್ಕರಃ ಕರ್ಮಪೋಷಿ” ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಕೊರತೆ ಎನಿಪರಶೀತಿಋಷಿ ಪು
ಷ್ಕರಗೆ ಊರ್ವಶಿಮುಖ್ಯ ಶತಮ
ಷ್ಕರರು ತುಂಬರಮುಖರು ಆಜಾನಜರೆನಿಸುತಿಹರು ||
ಕರೆಸುವರು ಅನಲಗಣ ನಾಲ್ವ
ತ್ತರೆ ಚತುರ್ದಶದ್ವೈಷ್ಟಸಾವಿರ
ಹರಿಮಡದಿಯರು ಸಮರೆನಿಸುವರು ಪಿಂತೆಪೇಳ್ವರಿಗೆ || ೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಪುಷ್ಕರಗಿ=ಪುಷ್ಕರನಕಿಂತಲೂ, ಅಶೀತಿಖುಷಿ=೮೦ ಋಷಿಗಳು, ಪುಷ್ಕರಗಿ, ಕೊರತೆ ಎನಿಪರು. ಊರ್ವಶಿಮುಖ್ಯ= ಊರ್ವಶಿಯೇ ಮೊದಲಾದ, ಶತಮಪ್ಪರರು=೧೦೦ ಅಪ್ಪರ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ತುಂಬರಮುಖರು= ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಗಂಧರ್ವರು, ಆಜಾನಜರೆನಿಸುತಿಹರು=ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರು, ಅನಲಗಣ=ಅಗ್ನಿ ಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ, ಅಗ್ನಿದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ, ನಾಲ್ವತ್ತರೆ ಚತುರ್ದಶ= ನಾಲ್ವತ್ತು ಅರೆ=ಅದರಲ್ಲರ್ಧ ೨೦, ಚತುರ್ದಶ=ನಾಲ್ಕು ಹತ್ತುಗಳು; ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿ (೪೦+೨೦+೪೦=೧೦೦) ೧೦೦, ದ್ವೈಷ್ಟಸಾವಿರ= ೨x೮=೧೬ ಸಾವಿರ ಅಂದರೆ (೧೬,೧೦೦) ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರದ ನೂರು ಸಂಖ್ಯಾ ಉಳ್ಳ, ಹರಿಮಡದಿಯರು= ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರು, ಪಿಂತೆ ಪೇಳ್ವರಿಗೆ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆಜಾನಜರಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು. ಕರೆಸುವದು ಈ ಅಗ್ನಿಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ೧೬,೧೦೦ ಮಂದಿ; ಮೊದಲು ಪುರುಷರಾಗಿದ್ದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಕೃಷ್ಣ ಪತ್ನಿಯರಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಾರದರನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಉಚಿಧ್ಯರ ವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಋಷಿಗಳನ್ನೂ, ೮ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲವು ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ೮೦ ಋಷಿಗಳು, ಊರ್ವಶಿ ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಅಪ್ಪರರು, ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಗಂಧರ್ವರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರು. ಆಜಾನಜರೆಂದರೆ “ಆನಾಖ್ಯಾತಾ ದೇವತಾಸ್ತು, ಜಾತಾ ದೇವಕುಲೇಶಚ ಯಾಃ|| ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತುಂಬರಮುಖಾಃ ಶತಮಪ್ಪರಸಾಂಶತಂ|| ನಾರದಾದೀರ್ ಉಚಿಧ್ಯಂತಾರ್ವಿನೋಕ್ತಾ ಋಷಯೋಬಿಲಾಃ|| ಆಜಾನಜಾ ದೇವತಾಸ್ತೇ, ಅಗ್ನಿಜಾಃ ಪಾವಕಂವಿನಾ|| ಶತೋತ್ತರಾಕೃಷ್ಣಭಾರ್ಯಾದ್ಧೈಷ್ಟಸಾಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯಕಾಃ||” ಎಂದು ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ತೈತ್ತರೀಯ ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಕೆಲವರು, ತುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಮಂದಿಗಳು, ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಪರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ೧೦೦ ಮಂದಿ, ನಾರದ ಮೊದಲು ಉಚಿಧ್ಯರ ವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು, ಎಂಬ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಅಗ್ನಿಯ ಮಕ್ಕಳ ಪೈಕಿ ಪಾವಕನೆಂಬ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ೧೬,೧೦೦ ಮಂದಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯರಾದರು. ಅವರೂ ಸಹ ಆಜಾನಜರೆಂದೇ ಕರೆಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತದವರರನಾಖ್ಯಾತ ಅಪ್ಪರ
ಸುದತಿಯರು ಕೃಷ್ಣಾಂಗ ಸಂಗಿಗ
ಳದರತರುವಾಯದಲಿ ಚಿರಪಿತೃಗಳು ಇವರಿಂದ ||
ತ್ರಿದಶಗಂಧರ್ವಗಣ ಇವರಿಂ
ದಧಮ ನರಗಂಧರ್ವರಿವರಿಂ
ದುದಧಿಮೇಖಳ ಪತಿಗಳಧಮರು ನೂರುಗುಣದಿಂದ || ೧೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗಿಗಳು=ಗೋಪಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಆನಾಖ್ಯಾತ ಅಪ್ಪರ ಸುದತಿಯರು=ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗದ ಅಪ್ಪರ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ತದವರರು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ, ಕೃಷ್ಣ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ೧೬,೧೦೦ ಮಂದಿ ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರಕಿಂತಲೂ ನೀಚರೆನಿಸುವರು. ಅದರತರುವಾಯದಲಿ, ಚಿರಪಿತೃಗಳು=ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗಿಗಳಾದ ಗೋಪಿಯರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಇವರಿಂದ=ಇವರಕಿಂತಲೂ, ನರ ಗಂಧರ್ವರು=ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು ಅಧಮರು. ಇವರಿಂದ=ಇವರಕಿಂತಲೂ ಉದಧಿ ಮೇಖಳಪತಿಗಳು. ಸಮುದ್ರವೇ ಮೇಖಳ(ಉಡಿಧಾರ)ವಾಗುಳ್ಳ ಭೂಮಿಗೆ ಪತಿಗಳು ಅಂದರೆ ರಾಜರುಗಳು, ನೂರು ಗುಣದಿಂದ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ೧೬,೧೦೦ ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಕಿಂತಲೂ, ಗೋಪಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಪ್ಪರರು ಅಧಮರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ಚಿರಪಿತೃಗಳು ಅಧಮರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ದೇವಗಂಧರ್ವರು ನೀಚರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರು ಅಧಮರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಧೃವ, ನಹುಷ ಮೊದಲಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ರಾಜರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪೃಥ್ವಿಪತಿಗಳಿಗಿಂದ ಶತಮನು
ಜೋತ್ತಮರು ಕಡಿಮೆನಿಪರಿವರಿಂ
ದುತ್ತರೋತ್ತರ ನೂರುಗುಣದಿಂದಧಿಕರಾದವರ ||
ನಿತ್ಯದಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ ನಮಿಸುತ
ಭೃತ್ಯನಾನಹುದೆಂಬ ಭಕತರ
ಚಿತ್ತದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಕರುಣಿಪರಖಿಳ ಸೌಖ್ಯಗಳ || ೧೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪೃಥ್ವಿಪತಿಗಳಿಗಿಂದ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರಾಜರುಗಳಕಿಂತಲೂ, ಮನುಜೋತ್ತಮರು= ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು=ಶತ=ನೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಕಡಿಮೆ ಎನಿಪರು= ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಇವರಿಂದ=ಈ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉತ್ತರೋತ್ತರ=ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಆರೋಹಣ ಕ್ರಮದಿಂದ, ನೂರುಗುಣದಿಂದಧಿಕರಾದವರ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದವರನ್ನು, ನಿತ್ಯದಲಿ, ಚಿಂತಿಸುತ, ನಮಿಸುತ= ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಾ, ಭೃತ್ಯನು ನಾನು, ಎಂಬ ಭಕ್ತರ, ಚಿತ್ತದಲಿ, ನೆಲೆಗೊಂಡು=ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಅಖಿಳ ಸೌಖ್ಯಗಳ, ಕರುಣಿಪರು=ದಯಪಾಲಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ರಾಜರಕಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು. ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಮೊದಲು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಒಬ್ಬರಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿದು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಹೇಳಿದ ಗುಣ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೆಲವರು ೨ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೂ ಉಂಟು. ಪತಿ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೧೦೦ ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಗುಣತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಗುಣಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಆರೋಹಣ ಕ್ರಮದಿಂದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ದಾಸನೆಂದು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರು ಕರುಣದಿಂದ ಈ ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ಇವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸೌಖ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವರು.

ದ್ರುಮಲತಾತ್ಯಣಗುಲ್ಮ ಜೀವರು
ಕ್ರಮದಿ ನೀಚರು ಇವರಿಗಿಂದಾ
ಧಮರೆನಿಸುವರು ನಿತ್ಯಬದ್ಧರಿಗಿಂದಲಜ್ಞಾನಿ ||
ತಮೋಯೋಗ್ಯರ ಭೃತ್ಯರಧಮರು
ಅಮರುಷಾದ್ಯಭಿಮಾನಿ ದೈತ್ಯರು
ನಮುಚಿಮೊದಲಾದವರಿಗಿಂತಲೂ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ನೀಚ || ೧೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ದ್ರುಮ=ವೃಕ್ಷಜೀವರು, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಕಿಂತಲೂ ನೀಚರು. ಇವರಕಿಂತಲೂ ಲತಾ=ಬಳ್ಳಿ ಜೀವರು ಅಧಮರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ತೃಣಜೀವರು; ಅವರಕಿಂತಲೂ, ಗುಲ್ಮಜೀವರು; ಹೀಗೆ ಕ್ರಮದಿ=ಕ್ರಮದಿಂದ ನೀಚರು; ಇವರಿಗಿಂದ, ನಿತ್ಯಬದ್ಧರಾದ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರು ಅಧಮರು. ಇವರಿಗಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಿಜೀವರು ಅಧಮರು. ಇವರಗಿಂದಲೂ, ತಮೋಯೋಗ್ಯರ ಭೃತ್ಯರಧಮರು. ಇವರಿಗಿಂದಲೂ ಅಮರುಷಾದ್ಯಭಿಮಾನಿ=ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ದೈತ್ಯರು=ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು ಅಧಮರು. ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗಿಂದಲಿ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ=ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಎಂಬ ದೈತ್ಯನು, ನೀಚ=ನೀಚನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಕಿಂತಲೂ ದ್ರುಮಜೀವರು ನೀಚರು; ಅವರಿಗಿಂತಲೂ, ಬಳ್ಳಿ ಜೀವರು, ತೃಣಜೀವರು; ಅವರಗಿಂತಲೂ, ಗುಲ್ಮಜೀವರು ಅಧಮರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ನಿತ್ಯಬದ್ಧರಾದ ಮನುಷ್ಯರು ನೀಚರು; ಅವರಕಿಂತಲೂ ಅಜ್ಞಾನಿ ಜೀವರು ನೀಚರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ತಮೋಯೋಗ್ಯರ ಭೃತ್ಯರು ನೀಚರು. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಕ್ರೋಧಾದ್ಯಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ನಮುಚಿ ಮೊದಲಾದವರು ನೀಚರು. ಇವರಕಿಂತಲೂ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯು ನೀಚನು.

ಅಲಕುಮಿಯು ತಾ ನೀಚಳೆನಿಪಳು
ಕಲಿ ಪರಮನೀಚತಮನವನಿಂ
ದುಳಿದಪಾಪಿಗಳಿಲ್ಲ ನೋಡಲು ಈ ಜಗತ್ರಯದಿ ||
ಮಲವಿಸರ್ಜನಕಾಲದಲಿ ಕ
ತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಕಶ್ಮಲ ಕುಮಾರ್ಗ
ಸ್ಥಳಗಳಲಿ ಚಿಂತನೆಯಮಾಳ್ವದು ಬಲ್ಲವರು ನಿತ್ಯ || ೧೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಅಲಕುಮಿ=ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಲಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ದೇವಿಯು ತಾ ನೀಚಳೆನಿಪಳು=ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ನೀಚಳೆನಿಪಳು. ಅವಳಕಿಂತಲೂ ಕಲಿಯು, ಪರಮ ನೀಚತಮನು. ಅವನಿಗಿಂದುಳಿದ=ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ಜಗತ್ರಯದಿ= ಈ ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲೂ, ನೋಡಲು ಪಾಪಿಗಳಿಲ್ಲ=ಇವನಂತಹಾ ಪಾಪಿಗಳಿಲ್ಲ. ಮಲ ವಿಸರ್ಜನಕಾಲದಲಿ, ಕತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ, ಕಶ್ಮಲಕುಮಾರ್ಗ ಸ್ಥಳಗಳಲಿ=ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ-ವಲ್ಲದ, ಮಲ ಮೂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ, ನಡೆಯಲು ಅಸಹ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಇಂತಹಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಬಲ್ಲವರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದವರು, ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಚಿಂತನೆಯಮಾಳ್ವದು=ಈ ಪಾಪಿಯಾದ ಕಲಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯಕಿಂತಲೂ ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂಬ ಕಲಿಪತ್ನಿಯು ನೀಚಳು; ಅವಳಕಿಂತಲೂ ಪರಮನೀಚತಮನು ಕಲಿಯು. ಇವನಂತಹಾ ಪಾಪಿಯು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಅಂದರೆ ಪಾತಾಳಾದಿ ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಇರುವ ೧೪ ಲೋಕಗಳಿಂದರ್ಥ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಇವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮಲವಿಸರ್ಜನಕಾಲ; ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ; ಮಲಗಳಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಈ ಪಾಪಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸುಖವಾಗಿರುವಾಗ ಸ್ಮರಿಸಬಾರದು.

ಸತ್ತ ಜೀವರಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮನು
ನಿತ್ಯ ಬದ್ಧರೊಳಗೆ ಪುರಂಜನ
ದೈತ್ಯ ಸಮುದಾಯಾಧಿಪತಿ ಕಲಿವನಿಪ ಪವಮಾನ ||
ನಿತ್ಯದಲಿಯವರೊಳಗೆ ಕರ್ಮಪ್ಪ
ವರ್ತಕನುತಾನಾಗಿ ಶ್ರೀಪುರು
ಷೋತ್ತಮನ ಸಂಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗ ಮಾಡಿಮಾಡಿಸುವ || ೧೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಸತ್ತ ಜೀವರಮಾನಿ=ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಜೀವರಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮನು=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ನಿತ್ಯ ಬದ್ಧರೊಳಗೆ=ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯಜೀವರಿಗಭಿಮಾನಿಯು, ಪುರಂಜನ= ಪುರಂಜನನೆಂಬ ರಾಜನು. ದೈತ್ಯ ಸಮುದಾಯಾಧಿಪತಿ=ದೈತ್ಯರ ಜೀವ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯು, ಕಲಿಯೆನಿಪ=ಕಲಿ ಎನಿಸುವನು. ಪವಮಾನ=ವಾಯುದೇವರು, ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಸಂಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ನಿತ್ಯದಲಿ ಅವರೊಳಗೆ=ಪುರಂಜನ ರಾಜನೊಳಗೂ, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರೊಳಗೂ ಇದ್ದು, ಕರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕನುತಾನಾಗಿ=ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕರು ತಾವಾಗಿದ್ದು, ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವ=ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾವೂ ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- “ದೇವಜೀವಾಭಿಮಾನೀತು ಬ್ರಹ್ಮೈವತು ಚತುರ್ಮುಖಃ || ಮಾನುಷಾಣಾಂತು ಜೀವಾನಾಂ ಅಭಿಮಾನೀ ಪುರಂಜನಃ|| ಸತುರಾಜಾಹರಃ ಪುತ್ರಸ್ತ್ವಸುರಾಣಾಂ ಕಲಿಃ ಸ್ವಯಂ||” ದೇವತಾ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಚತುರ್ಮುಖರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ಮಧ್ಯಮರಾದ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಪುರಂಜನನು; ಇವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪುತ್ರನು ಮತ್ತು ರಾಜನು; ದೈತ್ಯ

ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಕಲಿಯೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂದು ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನದ ಸಂದರ್ಭದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ:- ಸತ್ವಜೀವರೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳೆಂದರ್ಥ. ಅವರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು. ನಿತ್ಯಬದ್ಧರೆಂದರೆ, ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವರು ಮನುಷ್ಯರೆಂದರ್ಥ. ಇವರಿಗಭಿಮಾನಿಯು ಪುರಂಜನನೆಂಬ ರಾಜನು. ದೈತ್ಯಜೀವಸಮುದಾಯಾಧಿಪತಿಯು ಕಲಿ ಎನಿಸುವನು. ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ, ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ವಾಯುದೇವರು ಪುರಂಜನ, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಅವರು, ಜೀವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಪ್ರಾಣದೇವರು ಜೀವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಪುರಂಜನ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಾರೆಂತಲ್ಲ. ಜೀವರಲ್ಲೂ ಸಹ ಇದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಣದೇವನು ತ್ರಿವಿಧರೋಳಗೆ ಪ್ರ
ವೀಣ ತಾನೆಂದೆನಿಸುತಧಿಕಾ
ರಾನುಸಾರದಿ ಕರ್ಮಗಳ ತಾಮಾಡಿಮಾಡಿಸುತ ||
ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ ಸುರರ್ಗೇ ಮಿಶ್ರ
ಜ್ಞಾನಮಧ್ಯಮಜೀವರಿಗೆ ಅ
ಜ್ಞಾನ ಮೋಹದ್ವೇಷಗಳ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ || ೧೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪ್ರಾಣದೇವನು=ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು, ತ್ರಿವಿಧರೋಳಗೆ= ದೇವಮಾನವ ದಾನವ ಜೀವರೋಳಗೆ, ಪ್ರವೀಣನೆಂದೆನಿಸುತ=ಮಹಾಸಮರ್ಥರೆಂದೆನಿಸುತ, ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರದಿ=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳನುಸಾರವಾಗಿ, ಕರ್ಮಗಳ ತಾಮಾಡಿ=ಅವರವರೋಳಗಿದ್ದು ತಾವು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸುತ=ಜೀವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುತ, ಸುರರ್ಗೇ= ದೇವತಾಜೀವರಿಗೆ, ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ=ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು, ಮಧ್ಯಮಜೀವರಿಗೆ=ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ=ಮಿಶ್ರಜ್ಞಾನ=ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಮಿಶ್ರವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಿಶ್ರ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಅಜ್ಞಾನ, ಮೋಹ, ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಕೊಡುತಿಪ್ಪ=ಕೊಡುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು ತ್ರಿವಿಧರಾದ ದೇವಮಾನವ ದಾನವ ಜೀವರಲ್ಲಿದ್ದು ಮಹಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, (ಇದರರ್ಥವನ್ನು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ) ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಮೋಹ, ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಈ ಪ್ರಕರಣವನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ಸಂಧಿಯನ್ನೂ ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಪಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವ
ನೀವಿಧದಿ ತಿಳಿದೆಲ್ಲರೊಳು ಲ
ಕ್ಷೀವರನೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದರಿತು ನಿತ್ಯದಲಿ ||
ಸೇವಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೊಲಿದು ಸುಖ
ವೀವ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ಸುಖಮಯ
ಶ್ರೀವಿರಿಂಚಾದ್ಯಮರನುತ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನು || ೧೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು, ಈ ವಿಧದಿ ತಿಳಿದು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಲಕ್ಷ್ಮೀವರನೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು; ಎಲ್ಲರೊಳು=ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು, ಎಂದರಿತು, ನಿತ್ಯದಲಿ ಸೇವಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಒಲಿದು=ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಸುಖಮಯ=ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ಶ್ರೀವಿರಿಂಚಾದ್ಯಮರನುತ=ಶ್ರೀ=ರಮಾದೇವಿಯರು, ವಿರಿಂಚಾದಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಅಮರನುತ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಂದ್ಯನಾದ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನು, ಸರ್ವತ್ರ-ದಲಿ=ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ, ಸುಖವೀವ=ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದೇವ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು; ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನು ಎಂದು ತಿಳಿದು, ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಂದ್ಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನು ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಅಣುತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ ಎಂಬ ೨೯ನೆಯ ಸಂಧಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮುಗಿದುದು.

॥ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥